

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

SOTILASJOHTAJAN EETTISET HAASTEET KRIISINHALLINNAN TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

Kandidaatintutkielma

Kadetti
Lauri Hämeen-Anttila

Kadettikurssi 98
Maasotalinja

maaliskuu 2014

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja
98. Kadettikurssi	MAAV
Tekijä	
Kadetti Lauri Hämeen-Anttila	
Tutkielman nimi	
SOTILASJOHTAJAN EETTISET HAASTEET KRIISINHALLINNAN TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ	
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka
Johtaminen	MPKK
Aika Maaliskuu 2014	Tekstisivuja 20
TIIVISTELMÄ	
<p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan eettistä sotilasjohtamista kriisinhallinnan toimintaympäristössä suomalaisen kriisinhallinnan näkökulmasta. Pyrin selvittämään, millaisia uudenlaisia eettisiä haasteita sotilasjohtajat joutuvat kohtaamaan nykyaikaisissa vaativissa kriisinhallintaoperaatioissa, joiden luonne sekä tehtäväkentän että toimintaympäristön kannalta poikkeaa voimakkaasti aikaisemmista perinteisistä rauhanturvaoperaatioista.</p> <p>Pohjana tutkimukselle toimii holistinen sotilaan toimintakyvyn malli, johon eettinen toimintakyky liittyy yhtenä elementtinä. Eettistä sotilasjohtamista käsitellään erityisesti eettisen päätöksenteon näkökulmasta. Luonteeltaan kvalitatiivisen tutkimuksen tutkimusmetodinä käytetään systemaattista kirjallisuuskatsausta, jossa tavoitteena on luoda aiheen aikaisemmasta tutkimuksesta synteesi. Pääasiallisena aineistona on käytetty aikaisemmin Suomessa aiheesta tehtyjä tutkimuksia.</p>	
AVAINSANAT	
Johtaminen, nykyaikainen kriisinhallinta, sotilasetiikka, moraalit, toimintaympäristö, eettinen päätöksenteko	

SOTILASJOHTAJAN EETTISET HAASTEET KRIISINHALLINNAN TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUS.....	3
2.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET, RAJAUS JA VIITEKEHYS.....	3
2.2 METODOLOGIA.....	4
3 EETTINEN SOTILASJOHTAMINEN.....	5
3.1 MITÄ ON SOTILASETIKKA?.....	5
3.2 EETTINEN TOIMINTAKYKY JA PÄÄTÖKSENTEKO	7
4 NYKYAIKAINEN KRIISINHALLINTA	9
4.1 KRIISINHALLINNAN JA RAUHANTURVAAMISEN KÄSITTEIDEN TAUSTA	9
4.2 NYKYAIKAISET KRIISIT	12
4.3 HAASTEET NYKYAIKAISESSA KRIISINHALLINNASSA.....	13
5 EETTINEN SOTILASJOHTAMINEN KRIISINHALLINNASSA.....	15
5.1 EETTISET ONGELMAT KRIISINHALLINTAOPERAATIOISSA	15
5.2 JOHTAJAN EETTISEEN PÄÄTÖKSENTEKOON VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	17
5.3 JOHTAMISEN VAIKUTUS SOTILAAN EETTISEEN TOIMINTAKYKYYN	18
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	19

LÄHTEET

SOTILASJOHTAJAN EETTISET HAASTEET KRIISINHALLINNAN TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

1 JOHDANTO

Suomalaiset sotilaat ovat osallistuneet jo vuosikymmenien ajan erilaisiin kansainvälisiin kriisinhallintaoperaatioihin ympäri maailmaa. Tänä aikana on kriisinhallinnan toimintaympäristössä tapahtunut perustavaa laatua olevia muutoksia. Tällä vuosituhannella aikaisemmasta perinteisestä rauhanturvaamisesta on siirrytty niin kutsuttuun vaativaan kriisinhallintaan. Muutoksen myötä myös sotilaallisten kriisinhallintajoukkojen tehtäväkenttä on laajentunut, ja johtamisesta kompleksisessa ja yllätyksellisessä kriisinhallinnan toimintaympäristössä on tullut entistä haastavampaa. Kriisinhallinnan toimintaympäristö on saanut asymmetristä sodankäyntiä muistuttavia piirteitä, ja kaikesta Puolustusvoimien toiminnasta nykyaikainen kriisinhallinta on kaikkein lähimpänä sotaa. (Pyykkönen 2008)

Nämä muutokset ovat luonnollisesti asettaneet uusia vaatimuksia kriisinhallintaoperaatioissa toimivien sotilaiden toimintakyvylle. Toiskallion (1998) määrittelemistä toimintakyvyn elementeistä eettinen toimintakyky on Suomessa jäänyt sekä tutkimuksessa että yleisessä keskustelussa vähemmälle huomiolle, vaikka yksittäisen sotilaan päätöksenteon ja toiminnan eettisyys on saanut länsimaisissa yhteiskunnissa yhä keskeisemmän strategisen merkityksen, kuten esimerkiksi Irakin sodan aikaiset kidutuskandaalit ovat osoittaneet. Eri puolilla maailmaa toimivilla länsimaisilla joukoilla ei ole varaa eettisiin väärinkäytöksiin nykyaikaisissa konflikteissa, joissa median läsnäolo ja rooli ovat merkittävät. Monien länsimaiden asevoimissa onkin viime vuosikymmenen aikana aloitettu sotilasjohtajien systemaattinen eettinen koulutus, jonka on tarkoitus vastata nykyaikaisen asymmetrisen sodankäynnin toimintaympäristön eettisiin haasteisiin (Mikkonen 2008, 11-15).

Suomessa kriisinhallintaoperaatioiden toimintaympäristön eettisiä haasteita on kuitenkin tutkittu vasta vähän. Tämä johtunee siitä, että vaativa kriisinhallinta on ilmiönä uusi, ja vasta viime aikoina se on erotettu käsitteenä perinteisestä rauhanturvaamisesta, mikä tekee siitä tutkimuskohteenakin suhteellisen uuden (Pyykkönen 2008). Voidaan olettaa, että koska sotilaallisen kriisinhallinnan tehtäväkenttä ja toimintaympäristö sisältävät tiettyjä keskeisiä element-

tejä, joita aikaisemmissa rauhanturvaoperaatioissa ei ollut, ovat myös vaatimukset sotilaan eettiselle toimintakyvylle ja päätöksenteolle muuttuneet.

Tässä tutkimuksessa kohdistan siis huomioni nykyaikaiseen vaativaan kriisinhallintaoperaatioon etiikan näkökulmasta. Pyrin selvittämään, millaisia eettisiä ongelmia vaativan kriisinhallinnan toimintaympäristössä toimiva sotilasjohtaja joutuu todennäköisesti kohtaamaan, ja millaisia muutosvaatimuksia siirtyminen rauhanturvaamisesta vaativaan kriisinhallintaan on tuonut eettiselle sotilasjohtamiselle.

Sotilasetiikkaa ja eettistä johtamista on tutkittu 2000-luvun aikana Puolustusvoimissa jonkin verran, useimmiten sotilaspedagogisesta näkökulmasta sotilaan toimintakykyyn liittyen. Keskeistä tutkimusta tällä alueella on Suomessa tehnyt Jarmo Toiskallio, joka on tutkinut sotilaan eettistä toimintakykyä muiden toimintakyvyn elementtien ohella (1998, 2004, 2009). Aki-Mauri Huhtinen on käsitellyt sotilasetiikka runsaasti yhteiskunnallisesta ja filosofisesta perspektiivistä.

Myös kriisinhallintaoperaatioihin liittyvää tutkimusta on tehty viime vuosina paljon, mutta näkökulma on useimmiten ollut poliittis-strateginen tai juridinen. Juha Pyykkönen (2008) sekä Ulla Anttila (2004, 2012) ovat pyrkineet hahmottamaan kriisinhallinnan luonteen muutosta viime vuosikymmenien aikana ja tutkimaan nykyaikaisen kriisinhallinnan ulottuvuuksia, ja esimerkiksi Jyri Raitasalo ja Joonas Sipilä (2004, 2008) ovat tutkineet kriisinhallintaa poliittis-strategisella tasolla sekä rajankäyntiä kriisinhallinnan ja sodankäynnin välillä.

Tutkimusta, joka kohdistuisi kriisinhallinnan ruohonjuuritasolle eli toimintaympäristöön yksittäisen sotilaan, ryhmänjohtajan tai joukkueenjohtajan tasolla, on kuitenkin ehditty tehdä Suomessa vasta suhteellisen vähän. Kriisinhallinnan toimintaympäristöä eettisestä näkökulmasta ei muutamia yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta ole juurikaan tutkittu. Keskeisimpinä mainittakoon Ulla Anttila (2012), joka on sivunnut aihetta nykyaikaista kriisinhallintaa tutkivassa väitöskirjassaan, sekä empiiristä tutkimusta tällä alueella tehnyt Riku Mikkonen (2008).

2 TUTKIMUS

2.1 Tutkimuskysymykset, rajausta ja viitekehys

Päättökysymysongelma tässä tutkimuksessa on:

Millaisia eettisiä haasteita nykyaikainen kriisinhallinta on tuonut sotilasjohtamiselle?

Tutkimusta ohjaavia alakysymyksiä ovat:

1. Mitä keskeisiä toimintaympäristöön liittyviä muutoksia on ilmennyt siirryttäessä rauhan turvaamisesta vaatimaan kriisinhallintaan?
2. Mitkä elementit toimintaympäristössä ovat liitoksissa eettiseen päätöksentekoon?

Rajaan tässä tutkimuksessa tarkastelun koskemaan ainoastaan suomalaista kriisinhallintaa. Tutkimusaineistona käytän pääosin Suomessa tehtyjä aiheeseen suoraan liittyviä tai sitä sivuavia aikaisempia tutkimuksia. Tutkimusaineistoa, joka kohdistuu kansainväliseen kriisinhallintaan muiden kuin suomalaisten näkökulmasta, käytän vain sen soveltuessa kokonaiskuuvan hahmottamiseen tai kun sen teemat on yleistettävissä nykyaikaiseen kriisinhallintaan yli kansallisuusrajojen.

Sotilasjohtamisen etiikkaa voisi tarkastella monesta eri näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa keskityn johtajan eettiseen päätöksentekoon ja sotilaan eettiseen toimintakykyyn toimintaympäristösidonnaisesti. En kuitenkaan pyri muotoilemaan tutkimustulosten perusteella yksittäisiä eettisiä ohjeita tai linjauksia vaan tarkoitukseni on tutkia keräämäni kirjallisen aineiston valossa niitä eettisiä ongelmia tai haasteita, joita kriisinhallinnassa on mahdollista ilmetä. Johtopäätösten tekemisen, toisin sanoen mahdollisten eettisten normien muotoilun havaintojeni pohjalta, jätän mahdollisen jatkotutkimuksen kohteeksi. Jätän ammattieettisen näkökulman käsittelemättä, koska se johtaisi siihen että upseerit, aliupseerit ja reservin sotilasjohtajat pitäisi kaikki käsitellä omina kategorioinaan.

Eettisen sotilasjohtamisen tutkimisen apuna käytän Toiskallion mallia sotilaan kokonaisvaltaisesta toimintakyvystä (Toiskallio 2009b), jonka yksi elementti on eettinen toimintakyky. Tä-

mä sotilaspedagogiikassa käytetty malli sisältää ajatuksen siitä, että sotilaan eettistä toimintakykyä on mahdollista koulutuksen avulla parantaa siinä missä muitakin toimintakyvyn osa-alueita.

Johtaminen on aina sidottu tiettyyn aikaan ja paikkaan, toisin sanoen toimintaympäristöön. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kehyksenä toimii nykyaikaisen, vaativan kriisinhallinnan toimintaympäristö erotuksena kylmän sodan aikaisesta ”perinteisen” rauhanturvaamisen toimintaympäristöstä.

2.3 Metodologia

Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusmetodina käytän systemaattista kirjallisuuskatsausta (integrative research review). Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on yhdistellä, arvioida ja vetää johtopäätöksiä aikaisemmasta tutkimuksesta, joka on liitoksissa tutkimusongelmaan.

Kyseinen tutkimusmetodi jakautuu viiteen vaiheeseen: 1.) tutkimusongelma, 2.) aineiston kerääminen, 3.) aineiston arviointi, 4.) analyysi ja tulkinta 5.) johtopäätösten esittäminen. (Cooper 1984)

Tutkimusongelmaa muotoillessa tutkijan on tehtävä tarkka käsitteiden määrittely omaan tutkimuskysymykseen liittyen. Käsitteiden tarkka määrittely ja rajaaminen ohjaavat päätöksenteossa siitä, mitkä aineistot ovat tutkimuksen kannalta keskeisiä ja mitkä eivät. (Cooper 1984)

Tutkimuksen toisessa vaiheessa tutkija pyrkii keräämään tutkimuskysymyksen kannalta relevanttia aineistoa. Tutkijan on tehtävä päätös siitä, millä tavalla ja millä perusteilla aineiston kerääminen tapahtuu. Tutkijan tavoitteena on kerätä aineisto, jossa kattaa mahdollisimman laajasti aikaisemmin aiheesta tehdyn tutkimuksen ja jonka kautta voidaan tehdä yleistyksiä. (Cooper 1984) Tässä tutkimuksessa jaan keräämäni aineiston kolmeen eri kategoriaan: 1.) eettistä johtamista, sotilasjohtamisen etiikka käsittelevä aikaisempi tutkimus, 2.) rauhanturvaamisen/kriisinhallinnan toimintaympäristöä käsittelevä aikaisempi tutkimus, 3.) aikaisempi tutkimus, jonka ongelman asettelu on omaan tutkimukseeni nähden identtinen tai samankaltainen.

Kun tutkija on kerännyt tarpeellisen aineiston, on hänen tehtävä arviointi aineiston sisältämien yksittäisten tutkimustulosten laadusta ja siitä, ovatko kyseiset tulokset olennaisia tutkittavan ongelman kannalta (Cooper 1984). Tässä tutkimuksessa arviointia ohjaavat päätutkimuskysymyksen lisäksi aikaisemmin esitetyt alakysymykset.

Analyysi ja tulkinta –vaiheessa tutkija pyrkii luomaan keräämänsä ja arvioimansa aineiston perustella systemaattisen katsauksen tutkimuskysymyksen asettamaan ongelmaan. Tutkija pyrkii erottamaan tarkastellusta aineistosta keskeisimmät tulokset tutkimuskysymyksen kannalta vähemmän merkityksellisistä. Lopuksi tutkija päättää, miten esittää tutkimustuloksensa. (Cooper 1984)

3 EETTINEN SOTILASJOHTAMINEN

3.1 Mitä on sotilasetiikka?

Etiikka on käsitteenä aavistuksen kiistanalainen. Sanoja etiikka, moraali, eettinen ja moraalinen käytetään arkikielessä usein epäjohdonmukaisesti. Tieteessä etiikalla tarkoitetaan yleensä filosofian osa-aluetta, joka tutkii moraalialueita. Moraali taas on ihmisen vapaaseen tahtoon perustuva ominaisuus, kyky tehdä oikein tai väärin, hyvää tai pahaa. Filosofiasa etiikan pyrkimyksenä on systematisoida moraalialueita käsitteiksi ja tehdä yksilön ja ryhmän moraalialueisiin sisältyvät arvot ja normit käsitteittäviksi ja johdonmukaisiksi. (Koskinen 1995, 29-31)

Arvo on keskeinen filosofinen käsite, jolla tarkoitetaan käsitystä tavoiteltavasta tai haluttavasta asiantilasta. Etiikassa ollaan kiinnostuneita moraalialueista arvoista, kuten totuus tai hyvyys. Totuutta ja hyvyyttä voidaan pitää arvoina, joita haluamme toiminnassamme noudattaa ja joita kohti pyrimme tekojemme kautta (Koskinen 1995, Mikkosen 2008, 4-5 mukaan). Ymmärrän tässä tutkimuksessa arvon juuri yksilön moraalialueita valintoja ohjaavana tekijänä.

Sotilas, ja tämän tutkimuksen kohteena sotilasjohtaja, on yhteiskunnan jäsen, ja näin ollen hänen vaikuttavat yhteiskunnan yleisesti hyväksytyt eettiset periaatteet. Osa näistä arvoista ja normeista on yhteisiä koko ihmiskunnalle, osa taas on riippuvaisia kulttuurista, yhteiskuntamuodosta ja uskonnosta. Sotilasetiikka sitoo yhteen sotilaiden arvoyhteisöä, joka on jaettavissa myös pienempiin kokonaisuuksiin (upseeristo, aliupseeristo jne). Sotilasetiikalla on niin

ikään tiettyjä universaaleja piirteitä, mutta siinäkin on maa- ja kulttuurikohtaisia eroavaisuuksia. Sotilaan eettinen toimintakyky on osa sotilasjohtajan etiikkaa. Eettisen toimintakyvyn määrittelyllään yleensä olevan sidoksissa toimintaan ja päämäärän saavuttamiseen, mikä tekee siitä eräänlaisen välineen. (Mikkonen 2008, 6-7)

Sotilasetiikassa sotilasta tarkastellaan sen kahdessa eri roolissa: toisaalta sotilasta yksilönä, toisaalta sotilaana osana joukkoa ja yhteiskuntaa. Mahdolliset huomioitavat tasot ovat yksilö-sotilasorganisaatio-yhteiskunta-kansainvälinen ympäristö (Mikkonen 2008, 9). Käytännössä eettinen päätöksenteko vaikuttaa kaikilla edellä mainituilla tasoilla samanaikaisesti. Eettisesti heikko päätös aiheuttaa paitsi tarpeetonta kärsimystä tai jopa kuoleman yksilölle myös strategisen ja poliittisen tason ongelmia yhteiskunnalle tai sotilasorganisaatiolle (Bradley 2009, 279-312).

Yksilönäkökulmasta sotilasetiikassa tarkastellaan lähinnä sotilaan käyttäytymistä ja päätöksentekoa ääriolosuhteissa. Keskeisimmäksi kysymykseksi sotilasetiikan kannalta nousee ongelma ihmisen tappamisen oikeutuksesta. Sotilasetiikan, kuten etiikan ylipäätään, filosofinen perusta rakentuu voimakkaasti käsitykselle yksilön vapaudesta ja vastuusta. Ajatusmalli siitä, että ihmisellä on kyky ja mahdollisuus arvioida, mikä on oikein ja tehdä sen mukaisia valintoja, ei välttämättä ole aina linjassa sen kanssa, mikä on sotilaan rooli osana joukkoaan. Yksilön ja organisaation välinen ristiriita-asetelma korostuu armeijan tapaisessa organisaatiossa, koska sotilaan on jopa henkensä uhalla tehtävä joukkonsa edestä tekoja, joita hän yksilönä ei olisi valmis tekemään. Yksilö luo oman suhteen ja tulkinnan organisaation eettisiin ohjeisiin, mutta sotilaana yksilön tulee ainakin pääpiirteissään noudattaa joukon yhteistä normistoa. (Mikkonen 2008, 11)

Eettisessä tarkastelussa on kuitenkin tärkeää ymmärtää, ettei sotilasetiikka voi perustua ainoastaan lakeihin ja velvollisuuksiin. Selkeimmät esimerkit tästä voi havaita juuri kriisinhallintaoperaatioissa, joissa voiman käytön säädöksistä tiukasti kiinnipitänyt upseeri on käytännössä katsonut vierestä siviilien joukkosurmia – esimerkkejä tällaisesta toiminnasta on esimerkiksi Kosovon kriisistä 1990-luvulla. Tällaiset tilanteet osoittavat, että sotilasetiikka perustuu muullekin kuin lakiin ja sotilaskäskyjen noudattamiseen. (Micewski 2004, 24-25) Eettistä johtamista on tarkasteltava muustakin näkökulmasta kuin tehtävien täyttämisen ja säädösten mukaisen toiminnan kannalta. Voidaan myös havaita, etteivät sotilaan perinteiset hyveet, kuten lojaalius, rohkeus ja tottelevaisuus, ole täysin riittäviä kriisinhallinnan toimintaympäristön näkökulmasta.

Keskeinen käsite hahmotettaessa sotilasetiikan nykyisiä vaatimuksia on yksilön turvallisuus (human security). Turvallisuusajattelu, jonka keskiössä on ihmisyksilö, on nouseva trendi tämänhetkisessä sotilaallisessa kulttuurissa ja sotilaseettisessä ajattelussa. Yksilön turvallisuuden konsepti kääntää huomiomme voittamisesta ja hallitsemisesta jokaisen yksilön haavoittuvuuteen. Sotilasetiikan keskeiseksi elementiksi nousee vastuunkanto ihmisten elämästä ja oikeuksista. (Toiskallio 2009a)

3.2 Eettinen toimintakyky ja päätöksenteko

Eettinen toimintakyky on osa holistista sotilaan toimintakyvyn mallia, jonka muita elementtejä ovat fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky. Holistisuudella tarkoitetaan sitä, että toimintakyky käsitetään moniulotteisena kokonaisuutena, jonka eri osia ei voi täysin erottaa toisistaan, vaan ne pikemminkin tulisi ymmärtää osana jakamatonta kokonaisjärjestelmää. Sotilaan toimintakyky on suorituskyvyn edellyttämää yksilön henkilökohtaista valmiutta yksilölliseen ja yhteiseen toimintaan. Sotilaan toimintakyvyn eettiseen elementtiin kuuluvat moraalitietoisuus, oikeustaju ja vastuuntunne. (Toiskallio 1998, 161-179)

Sotilaan eettinen toimintakyky on sidoksissa toimintaan ja tehtävän toteuttamiseen, toisin sanoen erilaisiin valintoihin ja toimintavaihtoehtoihin, jotka saavat aikaan vaikutusta ympäristössä. Eettisen päätöksenteon haasteena on, miten toimia oikein ja hyvin, erityisesti hyväksytyjen perusarvojen suunnassa. (Mikkonen 2008, 22-23)

Eettinen toimintakyky kiteytyy käytännön tasolla päätöksentekona, joka voi koskea joko johdettavan joukon toimintaa tai omaa toimintaa yksilönä. Päätöksentekotilanteelle on hyvin luonteenomaista se, ettei eettisesti oikeaa ratkaisua voida varmasti tietää etukäteen. Lisäksi tavallista on myös se, että ratkaisuvaihtoehdot eivät ole kaikkien tilanteessa olevien osapuolten kannalta edullisia. Päätöksentekotilanteen vaikeutta lisäävät usein tilanteen epäselvyys, vaatimus nopeasta päätöksenteosta sekä ratkaisun merkittävä vaikutus tilanteen kehittymiseen ja muihin ihmisiin. (Mikkonen 2008, 23)

Tärkeä näkökohta eettisen toimintakyvyn kannalta on nähdä sotilaan henkilökohtainen moraalipaisi kykyä tehdä moraalisia ratkaisuja myös käytännön kompetenssia: tragedioiden hallinnan kykyä ja kykyä kestää traagisten päätösten aiheuttamaa syyllisyyttä menettämättä herkkyyttä ja toimintakykynsä säilyttäen (Pursiainen 2002, Mikkosen 2008, 24 mukaan). Epä-

symmetrisellä taistelukentällä ja kriisinhallintaoperaatioissa joudutaan joko harkitusti tai tilanteen epäselvyyden takia tekemään ratkaisuja, jotka irrallisesti tarkasteltuna vaikuttavat eettisesti vääriltä, mutta jotka kokonaisvaltaisesti ovat oikeita ja hyviä (Mikkosen 2008, 24).

Mitä enemmän sotilaallinen toiminta kohdistuu rauhan rakentamiseen ja yksilöiden perusturvan suojaamiseen, sitä keskeisempään osaan nousee sotilaan kyky tehdä päätöksiä käytännöllisen viisauden ohjaamana. Yksilön käytännöllinen viisaus voidaan nähdä sotilaan hyvän eettisen toimintakyvyn osa-alueena tai ilmentymänä. Käytännöllinen viisaus ei perustu kylmän tieteelliseen tietoon, vaan pikemminkin intuitioon, joka ohjaa päätöksentekotilanteissa. (Toiskallio 2009b, 60-65) Se on välttämätön ominaisuus entistä kompleksisimmissä toimintaympäristöissä, joissa tilanteiden nopeus sekä eri muuttujien määrä ovat niin suuria, ettei päätöksenteko voi perustua rationaaliseen analyysiin, eli ”tieteelliseen” päättelyyn. On olennaista ymmärtää käytännöllinen viisaus nimenomaan yksilön ymmärryksenä ja suhtautumistapana omaan ympäristöönsä erotuksena kyvystä tehdä hyviä ”peliliikkeitä” tai olla ”näppärä”. Käytännön viisaus on yksilön ominaisuus eli eräänlainen hyve, eikä jotain, jota omistetaan tai tiedetään (Toiskallio 2009b, 48-51).

Aikaisemmin hyveellisen sotilaan ominaisuudet pelkistettiin eräänlaiseksi mekanismiksi, jota käsiteltiin, muovattiin ja kontrolloitiin. Sotilaan hyveet hahmotettiin ainoastaan tehtävän suorittamisen näkökulmasta. Tällöin joukon suorituskyky pelkistyy lähinnä sen jäsenten fyysiseksi kunnoksi, tietyiksi psykologisiksi ominaisuuksiksi ja ryhmän kiinteydeksi. Vaarallista ihmisen toiminnan pelkistämisessä mekanismiksi on se, että se pahimmillaan saattaa mahdollistaa väkivallan käytön esimerkiksi kidutuksen tai vastaavien julmuuksien muodossa. (Toiskallio 2009b, 62)

Eettiselle päätöksentekoprosessille on olemassa useita erilaisia malleja, jotka tosin kaikki muistuttavat jossain määrin Boydin monissa eri yhteyksissä sovellettua OODA-loop -mallia. Tämä toimintaa kuvaava kehämalli muodostuu havainnoinnista (observe), tilannearviosta (orient), päätöksenteosta (decide) ja toimeenpanosta (act). Malli korostaa tilannearvion merkitystä. Mallin taustalla on näkemys tiedosta epävarmana ja epätäydellisenä. (Mikkonen 2008, 26)

Eettinen toimintakyky on yhtenä elementtinä sotilaan toimintakykyä itseisarvo irrallisenakin ominaisuutena, mutta se voidaan kytkeä myös suorituskyvyn käsitteeseen. Joukon suorituskyky muodostuu joukosta, materiaalista ja käyttöperiaatteista. Sotilaallinen suorituskyky perus-

tuu sille asetettaviin vaatimuksiin ja organisaation kykyyn tuottaa ja ylläpitää kyseinen suorituskky. Se on siis joukolle asetettu mittaamiskelpoinen vaatimus. Yksilöiden toimintakyky taas muodostaa joukon suorituskvyn inhimillisen voimavaran. Tätä kautta voidaan todeta, että sotilaan eettinen toimintakyky ja pyrkimys sen kehittämiseen ovat osa Puolustusvoimien suorituskvyn rakentamista ja ylläpitoa. (Mikkonen, 2008, 27-28) Parhaassa tapauksessa sotilaiden hyvä toimintakyky johtaa joukon hyvään suorituskvyn, mutta välttämättä se ei mene näin. Eri tehokkuuskriteereillä mitattuna suoritukset tai teot voivat olla hyviä, mutta eettisessä katsannossa kuitenkin heikkoja. (Toiskallio 2009b)

4 NYKYAIKAINEN KRIISINHALLINTA

4.1 Rauhanturvaamisen ja kriisinhallinnan käsitteiden tausta

Rauhanturvaaminen ja kriisinhallinta ovat edelleen jossain määrin kiistanalaisia käsitteitä, joita käytetään osittain päällekkäin ja rinnakkain. Niiden lisäksi eri yhteyksissä on käytetty myös esimerkiksi käsitteitä laajennettu rauhanturvaaminen, rauhaan pakottaminen ja vaativa kriisinhallinta kuvaamaan sotilaallisen voiman läsnäoloa ja käyttöä erilaisissa kriiseissä. (Pyykkönen 2008) Usein arkikielessä rauhanturvaamiseen on viitattu sellaisten operaatioiden kohdalla, jossa varsinaiset väkivaltaisuuudet ovat päättyneet, ja kansainväliset joukot ovat valvomassa tilannetta, kun taas kriisinhallinnassa kansainväliset joukot menevät aktiivisen konfliktin osapuolten väliin ja pyrkivät lopettamaan väkivaltaisuuudet. Anttilan (2012, 51) mukaan kriisinhallinta on se osa rauhanturvaamista, jonka tavoitteena on väkivaltaisuuksien loppuminen, kun taas rauhanturvaaminen on käsitettävä laaja-alaisemmin toiminnaksi, jonka tavoitteena on vakaan yhteiskunnan rakentaminen ja turvaaminen.

Tällä hetkellä näyttää kuitenkin siltä, että Suomessa viitattaessa tämän hetkisiin kansainvälisiin operaatioihimme sana kriisinhallinta on korvannut pitkälti rauhanturvaamisen käsitteen, jota käytetään kuvaamaan lähinnä aikaisempia, kylmän sodan aikaisia operaatioita. Kriisinhallinnasta on siis tullut ikään kuin kattotermi kaikille nykyisille kansainvälisille operaatioille. Vuoden 2004 Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko mainitsee ja määrittelee ”kriisinhallinnan”, mutta ei mainitse enää ”rauhanturvaamista”. Samoin vuoden 2006 NATO Handbook määrittelee ainoastaan termin ”crisis management”. (Anttila, Kylä-Harakka, Leskinen, Mikkonen & Toiskallio 2007, 91) Toisaalta monesti viitattaessa erityisesti YK-johtoisin

operaatioihin käytetään edelleen rauhanturvaamisen käsitettä ikään kuin kriisinhallinnan eräänä erityistapauksena tai alakäsitteenä, mikä johtuu pitkälti siitä, että useimmiten YK-johtoisen rauhanturvaamisen peruseriaatteen eivät ole kylmän sodan päättymisen jälkeen olennaisesti muuttuneet. (Pyykkönen 2008, 99)

Kriisinhallinnan ja rauhanturvaamisen sekä niihin liittyvien alakäsitteiden käytössä on siis havaittavissa epäjohdonmukaisuutta, mikä johtuu kyseisten ilmiöiden tuoreudesta ja siitä johtuvasta vähäisestä tutkimuksesta sekä yhteisen paradigman puuttumisesta. (vrt. Anttila 2012, 52; Pyykkönen 2008, 130)

Rauhanturvaaminen sellaisena, kuin se nykyään käsitetään, syntyi kylmän sodan alussa. Rauhanturvaaminen oli kylmän sodan vastakkainasettelun ja kriisien eskaloitumisen pelossa kehitetty aseellisen voimankäytön toimintamuoto, jonka avulla pyrittiin tukemaan sodan eri osapuolia sovinnon löytämiseksi ilman, että suurvaltojen tarvitsi osallistua aseelliseen toimintaan. (Pyykkönen 2008, 100-103)

Rauhanturvaaminen on edelleen YK:n hyväksymää ja sen valvonnassa tapahtuvaa toimintaa. Sotilaalliset rauhanturvaoperaatiot ovat aina perustuneet YK:n turvallisuusneuvoston valtuutukseen. (Anttila 2012, 56, 62) Rauhanturvaaminen perustuu YK:n julkaisemaan doktriiniin, jossa kerrotaan rauhanturvaamisen periaatteet, jotka ovat konfliktin osapuolten antama hyväksyntä operaation toteuttamiselle, rauhaa turvaavan joukon puolueettomuus ja pidättäytyminen voimankäytöstä muutoin kuin mitä kyseisen operaation mandaatti säättää. (Pyykkönen 2008, 99) Käytännössä rauhanturvajoukoille on annettu perinteisessä rauhanturvaamisessa tehtäviksi tarkkailu, seuranta ja raportointi, tulitauon valvominen ja osapuolten tukeminen sekä toimiminen puskurina konfliktin osapuolten välillä ja luottamuksen rakentaminen osapuolten välille. Varhaisissa operaatioissa YK:lla ei ollut välittömiä vaikutusmahdollisuuksia osapuolten päättäjiin, minkä johdosta kriisit saattoivat pitkittyä huomattavasti. (Hytönen 2012)

Kylmän sodan jälkeen perinteine rauhanturvaaminen on saanut rinnalleen uudenlaisia sotilaallisen voimankäytön muotoja kriisialueilla. Jo kylmän sodan aikana otettiin käyttöön termi rauhaan pakottaminen, ja myöhemmin on syntynyt uusi vaativan kriisinhallinnan muoto. (Pyykkönen 2008, 99-130). Ilmiöstä käytetään myös termiä tai laajentunut rauhanturvaaminen (Pyykkönen 2008, 99).

Käytännössä uudenlaiseen kriisinhallintaan siirtyminen on merkinnyt operoivalle joukolle tehtäväkentän monipuolistumista ja kriisinhallinnan toimintaympäristön muuttumista haasteellisemmaksi. Uusia tehtäviä aikaisempaan perinteiseen rauhanturvaamiseen nähden ovat uskottavan pelotteen luominen (edellyttää sekä sotilaallista voimaa että poliittista vaikuttamista ja päätöksentekokykyä), aseistariisunta, yhteiskunnan rakentaminen ja kehittäminen yhteistyössä viranomaisten ja siviilitoimijoiden kanssa, siviilitoimijoiden suojaaminen aseellisella voimalla keskenään taistelevilta osapuolilta sekä sotilaallisen voimankäytön vakiinnuttaminen tai siirtyminen sotilaalliseen pakottamiseen. Operaatiokohtaisesti kriisinhallintajoukot ovat voineet saada edellä mainittujen tehtävien lisäksi muitakin pysyviä tai väliaikaisia tehtäviä, kuten avustustoiminnan tukeminen ja edistäminen ja turvallisuusalan koulutustehtävät. (Hytönen 2012)

Nykyiset kriisit ovat yleensä kehittyneet hitaasti, ja kansainvälinen yhteisö on aloittanut vaiheittain omat kriisinhallintatoimensa useiden erilaisten organisaatioiden voimin. Nykyaikaisien kriisinhallintaoperaatioiden yhtenä haasteena on juuri useiden eri toimijoiden päällekkäisyys ja yhteistoiminta kriiseissä. (Pyykkönen 2008, 120-122; Anttila 2012, 73) Esimerkiksi Afganistanin operaatiota on mutkistanut Yhdysvaltojen terrorismin vastaisen sodan ja monikansallisen kriisinhallinnan epäselvä rajankäynti. Samalla alueella toimivien operaatioiden paitsi maantieteellinen myös toiminnallinen päällekkäisyys on johtanut ongelmiin, joita aikaisemmissa operaatioissa ei ole ollut. Erilaisten joukkojen päällekkäisyys on johtanut siihen, että kriisin osapuolten on vaikea erottaa toisistaan eri toimijoita, minkä johdosta kapinallisryhmittymät ovat toimineet aseellisesti suoraan kriisinhallintajoukkoja vastaan, mikä on keskeinen muutos verrattuna aikaisempiin perinteisiin rauhanturvaoperaatioihin, joissa kriisinhallintaosapuoli on ollut konfliktissa selvästi puolueeton, eikä sitä vastaan ole aktiivisesti toimittu. (Pyykkönen 2008, 120-122)

Juuri Afganistanin operaatio on aiheuttanut huomattavasti keskustelua sodankäynnin ja kriisinhallinnan rajanvedosta. Suomessa, (kuten muissakin kyseiseen operaatioon osallistuvissa maissa), on käyty ajoittain kiivastakin julkista keskustelua siitä, onko Suomi sodassa Afganistanissa vai pitäisikö käyttää kriisinhallinnan termiä. (Anttila 2012, 59) Julkisessa keskustelussa ne, jotka ovat käyttäneet sodan käsitettä, ovat yleensä perustelleet termin käyttöä pragmaattisesti operaation toimintaympäristön sodankaltaisuudella ja sillä, että käytännön tasolla yksittäisen ISAF-joukoissa toimivan sotilaan ja amerikkalaisten miehitysjoukkojen sotilaan tehtävien ja toiminnan ero on lopultakin suhteellisen pieni.

4.2 Nykyaikaiset kriisit

Käsitellessämme kriisinhallintaa on meidän välttämättä ensin luotava silmäys nykyaikaisiin kriiseihin ja sotiin. Valtaosaa viimeaikaisista sodista on luonnehdittu käsitteellä ”uudet sodat”. Tällä termillä tarkoitetaan sisällissotia, joissa osapuolina paikallisten ei-valtiollisten toimijoiden ja mahdollisten valtiollisten toimijoiden lisäksi on usein ylikansallisia liittoumia. Tätä sodankäynnin tyyppiä on nimitetty eri yhteyksissä monilla eri tavoilla, kuten ”kolmannenlaiset sodat”, ”neljännen sukupolven sodankäynti” ja ”sodat ihmisten keskellä”. Kriisinhallinnan kannalta uudet sodat ovat keskeinen tarkastelun kohde, koska suuri osa kansainvälisistä operaatioista liittyy nimenomaan tällaisiin konflikteihin. (Malkki 2008, 89)

Uudet sodat kehittyivät 1980- ja 1990-lukujen aikana. Ne olivat kokonaan uudenlainen organisoidun väkivallan muoto ja olivat tyypillisiä hajoaville, usein autoritäärisille valtioille. Osapuolina olivat valtiollisten ja ei-valtiollisten toimijoiden verkostot, joiden väliset avoimet taistelut olivat harvinaisia ja joissa suurin osa väkivallasta kohdistui siviiliväestöön vastavallankumouksellisen toiminnan tai etnisten puhdistusten seurauksena. (Malkki 2008, 92) Nämä sodat rahoitettiin usein ryöstelyllä, sotasaaliilla, laittomalla kaupalla ja muulla vastaavalla toiminnalla, minkä tähden sodalla on yleensä jokin osapuoli tai ryhmittymä, joka hyötyy sotatilasta taloudellisesti ja rauhan tilassa menettäisi elinkeinonsa, mikä vähentää kyseisen ryhmän halua lopettaa konflikti (Anttila ym. 2007, 86-87). Laillisen väkivallan ja rikollisuuden sekä siviilien ja taistelijoiden väliset rajat hämärtyivät. Keskeistä oli uudenlaisten nurkkakuntaisten identiteettien muodostuminen uskonnon, heimon, aatteen perusteella, mikä heikensi kuuluvuutta yhteiseen poliittiseen yhteisöön. (Kaldor 1999/2001, Malkin 2008, 92 mukaan)

Yksi huomattavimpia nykyaikaisia konflikteja kuvaava paradigma on kenraali Rupert Smithin (2005/2006) kehittämä käsite ”sodasta ihmisten keskellä”. Tätä sodankäynnin muotoa määrittää kuusi erilaista keskeistä kehityskulkua. Ensinnäkin päämäärät, joiden vuoksi läntiset joukot taistelevat, ovat muuttumassa: rauhaan pakotetaan poliittisen päätöksenteon mahdollistavien olosuhteiden aikaansaamiseksi. Toiseksi taistelu ei sijoitu rintamalle tai taistelukentälle vaan siviiliväestön keskuuteen, minkä takia paikallisväestön reaktiot on otettava huomioon aiempaa tarkemmin. Kolmanneksi konfliktit ovat käymässä ajattomiksi, koska pyritään saavuttamaan olosuhteet, jota ylläpidetään. Neljänneksi länsivallat, joiden tappionsietokyky on heikentynyt, pyrkivät taisteluissa minimoimaan miestappiot. Viidenneksi vanhoille aseille keksitään uusia käyttötapoja. Länsivaltojen asevoimien teollista sotaa varten kehitetyt järjestelmät eivät ole uusiin sotiin kaikkein soveliaimpia, mutta muutakaan ei ole tähän mennessä keksitty

tilalle. Kuudenneksi sodan eri osapuolet ovat useimmiten ei-valtiollisia. ”Sota ihmisten kes-
kellä” on jatkuvaa vaihtelua aseellisen vastakkainasettelun ja avoimen konfliktin välillä – pe-
rinteinen jako sotatilaan ja rauhaan ei enää ole relevantti. (Smith 2005/2006, Malkin 2008, 94
mukaan)

Nykyaikaisesta sodankäynnistä ei voi puhua mainitsematta vuosituhaten alussa Yhdysvalto-
jen lanseeraamaa sotaa terrorismia vastaan. 9/11-iskujen jälkeinen sodanjulistus aloitti uusi
sodankäynnin aikakausi, jota kutsutaan myös *bellum Americanumiksi*. WTC-torneja vastaan
suunnatun iskua seuraavana päivänä YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi päätöslauselman,
jossa todettiin kaikkien kansainvälisen terrorismin muotojen muodostavan uhan kansainväli-
selle rauhalle ja turvallisuudelle. Lisäksi päätöslauselmassa kehoitettiin jäsenmaita ryhtymään
kiireellisiin toimenpiteisiin iskujen toteuttajia ja tukijoita vastaan. Lisäksi Yhdysvallat kehotti
kaikkia valtioita valitsemaan puolensa globaalissa sodassa. (Raitasalo 2008, 191) Näin terro-
rismin vastaisesta sodasta on tehty – tai Yhdysvaltojen toimesta on ainakin pyritty tekemään –
eräänlainen yläkäsite, jonka puitteissa länsivallat voi suorittaa operaatioita globaalisti useilla
eri toiminta-alueilla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että terrorismin vastaisen sodan suoji-
ssa käydään monia pienempiä sotia eri vastustajia vastaan määrittelemättömissä aikapuitteissa.
(Raitasalo & Sipilä 2004)

Terrorismin vastainen sota on saanut näkyvimmit muotonsa vuonna 2001 aloitetussa operaa-
tiossa Afganistanissa ja 2003 aloitetussa operaatiossa Irakissa. Vaikka kyseisten operaatioiden
alkuvaiheet edustivatkin pitkälti perinteiseksi luonnehdittua sodankäyntiä, ovat ne miehittä-
misvaiheen jälkeen siirtyneet sodankäynnin muotoon, jota vastaa uusien sotien paradigmaa.
(Raitasalo 2008, 190-204) Afganistanin sota linkittää myös Suomen, joka osallistuu Afganis-
tanin vakauttamiseen pyrkivään kansainväliseen ISAF-operaatioon, terrorismin vastaiseen so-
taan, vaikka Suomi ei virallisesti ole osallistunut terrorismin vastaiseen sodankäyntiin. On
selvää, että Suomen voidaan tulkita ottavan eräänlaisessa roolissa osaa terrorismin vastaisessa
sodassa ja näin ollen olevan ainakin joidenkin toimijoiden näkökulmasta kyseisen sodan osa-
puoli. (vrt. Anttila 2012, 59)

4.3 Haasteet nykyaikaisessa kriisinhallinnassa

Kriisinhallintaoperaatioissa sotilasjohtajan tarvitsemat keskeiset kyvyt voidaan jakaa Nor-
gaardin ja Holstingin mukaan kahteen eri kategoriaan: taistelutaitoihin ja kommunikointitai-
toihin. Taistelukyvyillä luodaan turvallisuutta ja kommunikointikyvyt mahdollistavat kehityk-

sen. (Norgaard & Holsting 2006, Anttilan ym. 2007, 104 mukaan) Molempien voidaan katsoa kuuluvan osaksi sotilasjohtajan ammattitaitoa kriisinhallinnan toimintaympäristössä.

Koska nykyaikaisten kriisinhallintaoperaatioiden toimintaympäristön riskitaso ja väkivaltaisuuksien kohtaamisen todennäköisyys on aikaisempaan verrattuna noussut huomattavasti, ovat sotilaan perustaidot eli aseellisen voiman käyttöön liittyvät taidot edelleen olennaisia elleivät jopa entistä tärkeämpiä. Sotilasjohtamisen keskeisiä ammattitaitoon liittyviä vaatimuksia ovat kyky taktisten tehtävien suorittamiseen, huollon johtaminen sekä esikuntatoiminta. On kyettävä myös toimimaan operaatioissa, joissa vaaditaan ei-kuolettavan voiman käyttöä. Tärkein elementti, jonka sotilaallinen kriisinhallinta tarjoaa operaatioalueellaan, on turvallisuus. (Anttila ym. 2007)

Kommunikointitaitojen merkitys on korostunut nykyaikaisessa kriisinhallinnassa, jossa operaatioalueella yhdessä eritaustaisten sotilaallisten toimijoiden kanssa toimii myös lukuisa joukko erilaisia siviilikriisinhallinnan toimijoita, joiden kanssa sotilaiden on tehtävä yhteistyötä. Kulttuurisesti monimuotoisessa ja monikansallisessa ympäristössä syntyy helposti erilaisia epävirallisia ryhmittymiä, joiden välillä on pahimmillaan ennakkoluuloja tai jopa vihamielisyyttä. (Anttila 2012, 77-78) Kansainvälinen yhteistoiminta ja hallinto eivät koskaan tapahdu kulttuuri- tai arvotyhjiössä. Tyypillinen ilmiö on eräänlainen sanaton kilpailu ajatus- ja toimintatavoista eri ryhmittymien tai kansallisuuksien välillä. Jotta yhteistyö olisi mahdollista, on kaikkien eri toimijoiden oltava jossain määrin valmiita muuttamaan omaa kulttuuriaan.

Lisäksi kyky tehdä yhteistyötä paikallisväestön kanssa on yhä keskeisemmässä roolissa. Alueella olevat siviilit ovat todennäköisesti olleet jossain kriisin vaiheessa joko väkivallan kohteina tai joutuneet elämään väkivallan pelossa. Tämä aiheuttaa alueella toimiville sotilaille erityisiä haasteita, jotka vaativat mukautumiskykyä ja ihmissuhdetaitoja. (Anttila ym. 2007, 104-106)

Riittävä viestintä- ja kieliosaaminen on kriisinhallintaoperaatioissa välttämätöntä. Lisäksi eri kulttuureiden tuntemus ja kyky työskennellä eri kulttuureista peräisin olevien ihmisten kanssa on yhä tärkeämpää ensinnäkin siksi, että kriisinhallitsijoiden on kyettävä toimimaan läheisessä suhteessa paikallisen väestön kanssa ja toiseksi siksi, että sotilaat toimivat osana suurta kansainvälistä organisaatiota, jonka henkilöstö on kulttuurisesti heterogeeninen. Kullakin operaatiolla on omat kulttuuriset erityisvaatimuksensa, jotka alueella toimivien sotilaiden on syytä tietää. (Anttila ym. 2007, 104-106) Kriisinhallitsijalle on äärimmäisen tärkeää tuntea paitsi

hänelle itselleen vieraat kulttuurit myös omansa. Oman kulttuurimme tuntemus johtaa kykyyn tunnistaa omat toimintatapojemme ja käytäntöjemme perustan ja oman identiteettimme muiden kulttuurien seassa (Toiskallio 2009a, 261-278).

5 EETTINEN SOTILASJOHTAMINEN KRIISINHALLINNASSA

5.1 Eettiset ongelmatilanteet kriisinhallintaoperaatioissa

Kriisinhallinnan toimintaympäristössä eettistä päätöksentekoa vaaditaan monenlaisissa tilanteissa ja useiden erilaisten tehtävätyyppien yhteydessä. Sotilasjohtaja voi joutua eettisen haasteen eteen tehtävissä, jotka liittyvät mellakoiden hallintaan, aseellisen voiman käyttöön, tarkastuksiin ja valvontaan, liikkumiseen miinoitetulla tai muutoin vaaralliseksi todetulla alueella, sotarikollisten kiinniottoihin, tapettujen ihmisten tarkastuksiin sekä onnettomuuksiin. (Mikkonen 2008, 56-57) Anttila nostaa tutkimuksessaan esille myös sukupuoliproblematiikan. Monissa kriisinhallintaoperaatioissa paikallisväestön eettiset käsitykset esimerkiksi naisen asemasta ja sukupuolten välisestä kanssakäymisestä saattavat aiheuttaa sotilaan näkökulmasta haasteellisia tilanteita. (Anttila 2012, 83-84) Millaisessa tilanteessa miespuolisella sotilaalla on oikeus puhutella paikallisväestön naista esimerkiksi yleisen turvallisuuden nimissä, vaikka kyseisessä kulttuurissa toisilleen tuntemattomien miehen ja naisen välinen kanssakäyminen on paheksuttua tai jopa rangaistavaa?

Mikkosen (2008, 57) tutkimukseen liittyvän kriisinhallintaoperaatioihin osallistuneille suomalaisille sotilaille toteutetun kyselyn mukaan operaatioissa eettisen päätöksenteon näkökulmasta haastavat tilanteet voidaan kategorisoida seuraavasti: oman joukon tai itsensä vaarantaminen tehtävän täyttämiseksi tai siviilien auttamiseksi, päätökset henkeä pelastavasta tai humanitaarisesta avusta paikallisille, aseellisen voiman käyttöä vaativat tilanteet, toimivaltuuksien ylittäminen päämäärän saavuttamiseksi sekä johtajan merkittävät sotilaalliset, hallinnolliset ja kurinpidolliset päätökset oman joukkonsa suhteen.

Suurin osa edellä mainituista edustavat toimintaa, joka sijoittuu niin sanotusti kentälle ja joissa paikan päällä tapahtuva tilannejohtaminen on korostuneessa asemassa. Mikkosta tulkiten voidaan todeta, että kriisinhallinnan toimintaympäristössä paine eettisestä päätöksenteosta kohdistuu ensisijaisesti ryhmänjohtajiin ja joukkueenjohtajiin.

Eettisen päätöksenteon kannalta haastavimmat tapaukset ovat tilanteet, jotka vaativat nopeaa reagointia ja päätöksentekoa (Mikkonen 2008, 23). Vaativissa kriisinhallintatehtävissä tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi taistelukosketukseen joutuminen asutuskeskuksessa tai paikallisväestön sotilaisiin kohdistamat yllättävät, voimakkaat reaktiot kuten häirintä tai ilki-valta.

Kun aikaa kunnolliseen pohdintaan ja tilanneanalyysiin ei ole, johtajan on tehtävä päätöksensä aikaisemmin vakiintuneiden ja koulutuksen kautta omaksuttujen toimintatapojen ja ajatusmallien mukaisesti (Mikkonen 2008, 98). Kaikki tilanteet ovat kuitenkin yksilöllisiä ja kriisinhallinnan toimintaympäristössä usein monimutkaisia, minkä takia eettistä toimintakykyä on mahdollonta korvata aukottomasti vakioiduilla toimintatavoilla tai perustaistelumenetelmillä. Toisaalta perustaistelumenetelmillä johtaja kykenee käynnistämään toiminnan hyvin nopeasti ja pelaamaan itselleen aikaa tilanearvion tekemiseen, mikä on päätöksenteon – myös eettisen – kannalta tavoiteltava tila.

Erittäin nopeissa tilanteissa eettisen päätöksenteon kannalta on pyrittävä ikään kuin ennakoiwaan ratkaisuun niin, että johtaja on jo aikaisemmin laatinut ainakin suuntaviivat tai pääperiaatteet eettiselle päätöksenteolle tietyn tyyppisissä tilanteissa. Tämä vaatii hyvää valmistautumista ja perehtymistä omaan tehtävään. On selvää, että ennakoivan eettisen päätöksenteon tärkein tuki on laaja kokemuspohja, jonka kautta johtaja voi arvioida, millaisia eettisesti haastavia tilanteita tulisi tehtävässään mahdollisesti kohtaamaan. (Mikkonen 2008, 98-99)

Kriisinhallintatehtävissä eettisiin väärinkäytökseen johtaneilla tilanteilla on havaittu olevan tiettyjä yhteisiä muuttujia, jotka näyttävät olevan riippumattomia toimivien sotilaiden kansallisuudesta tai operaatioalueesta. Näitä ovat vääränlainen joukko väärässä ympäristössä, joukon vääränlaiset odotukset tehtävän luonteeseen liittyen, uhkaava ympäristö, puutteellinen tuki ja turvallisuus sekä puutteelliset resurssit. Nämä tekijät yhdistettynä saattavat asettaa sotilaiden eettisen toimintakyvyn kestävämmän paineen alaiseksi. (Weibull 2005, 54, Mikkosen 2008, 78 mukaan)

5.2 Johtajan eettiseen päätöksentekoon vaikuttavat tekijät

Kriisinhallintaoperaatioihin osallistuneiden suomalaisten sotilaiden mielestä keskeisimmät eettiseen päätöksentekoon vaikuttavat osatekijät ovat tehtävä ja olosuhteet, oma toimintakyky ja osaaminen sekä ohjaavat normit ja arvot (Mikkonen 2008, 60-61).

Sotilasjohtajan eettinen päätöksenteko syntyy luonnollisesti hyvin käytännönläheisistä lähtökohdista, koska päätöksenteko tapahtuu konkreettisesti ympäristössä eikä ”tutkijankammiossa”. Kriisinhallinnan toimintaympäristössä erityisesti kentällä sotilaan toiminnan pääosassa ovat luonnollisesti käytännön asiat, minkä takia eettisestikin haastaviin tilanteisiin liitty useimmiten tietty konkreettisuus – harvoin eettistä päätöksentekoa voidaan käsitellä muusta toiminnasta ja tehtävästä erillisenä periaatteellisenä kokonaisuutenaan. Näin ollen johtajan eettinen päätöksenteko on vahvasti liitoksessa tämän sotilaalliseen ammattitaitoon ja johtamistaitoihin yleisesti. Ammattitaitoinen sotilasjohtaja on toisin sanoen kyvykkäämpi myös eettiseen päätöksentekoon kuin sotilasjohtaja, jonka ammattitaito on heikko. (Mikkonen 2008, 61)

Organisaatiolla on aina omat arvonsa ja norminsa, jotka ovat usein epävirallisia. Ne muokkaavat vahvasti joukon organisaatiokulttuuria, mikä taas ohjaa muun ohella myös eettistä päätöksentekoa. (Juuti 2009, 54-57) Pienryhmän koheesiolla on vaikutuksensa yksilön päätöksentekoon niin hyvässä kuin pahassakin (Anttila ym. 2007, 109). Myös johtajan päätöksentekoon vaikuttaa arvoja ja normeja, joita ei varsinaisesti analysoida tai edes pueta sanoiksi ja jotka näin ollen vaikuttavat ikään kuin taustalla.

Volker Franken (2003) mukaan sotilaan etiikkaa ohjaa vahvasti tämän identiteetti. Kriisinhallinnan toimintaympäristössä sotilaan identiteetti (*warrior identity*) voi olla ongelmallinen kriisinhallinnan laajentuneeseen tehtäväkenttään nähden. Kriisinhallintatehtäviin osallistuvat sotilaat ovat edelleen ensisijaisesti sotilaita, mutta heidän eettinen päätöksentekonsa ei voi perustua yksin perinteisille sotilaan hyveille, jotka tähtäävät ennen kaikkea tehtävän ehdottomaan suorittamiseen, koska kriisinhallinnan toimintaympäristössä he kohtaavat eettisiä ongelmia, jotka eivät ole ratkaistavissa pelkästään noudattamalla säädöksiä ja kaavamaisia toimintaohjeita. Rauhanturvaajien identiteetti myös ohjaa sotilaan suhtautumista tehtäväänsä ja tätä kautta vaikuttaa motivaatioon (Boniescki & Britt 2003, Anttilan ym. 2007, 104 mukaan).

Nykyaikaisen kriisinhallinnan toimintaympäristö ja tehtäväkenttä ovat siis operaatiossa toimivan sotilaan identiteetin kannalta erityisen haastavia. Toisaalta lisääntynyt aseellisen voiman käyttö ja turvallisuuden huomattava heikkeneminen mahdollisesti ohjaavat vahvistamaan sotilaan identiteettiä, mutta toisaalta ristiriitaisesti suurin osa kriisinhallinnan tehtävistä ei ole perinteisessä mielessä puhtaasti sotilaallisia, vaan muistuttavat muiden turvallisuusalan toimijoiden, kuten poliisin, tehtäviä. Franke (2003, 45-46) näkee ratkaisukeinoksi pyrkimyksen integroida rauhanturvaajaidentiteetti ja soturi-identiteetti toisiinsa.

5.3 Johtamisen vaikutus sotilaan eettiseen toimintakykyyn

Eettinen toimintakyky on tärkeä ominaisuus kelle tahansa sotilaille riippumatta tehtävästä tai arvosta. Yksilön vastuun asteen voidaan nähdä muuttuvan riippuen tehtävästä mutta jokainen yksilö on lopunperin vastuussa omista teoistaan. Eettinen toimintakyky kuitenkin korostuu johtajan toiminnassa, koska johtajan eettisten ratkaisujen vaikutukset ovat todennäköisesti laajemmat, kuin yksittäisellä rivitaistelijalla (Mikkonen 2008, 110).

Johtajan eräs tehtävä on omien alaistensa toimintakyvyn kehittäminen, mukaan lukien eettinen toimintakyky (Mikkonen 2008, 102-103). Käytännössä sotilaiden eettisen toimintakykyä voidaan kehittää samoin kuten muitakin sotilaan toimintakyvyn osa-alueita, kouluttamalla. Eettistä toimintakykyä voidaan kehittää joko välillisesti sotilaan ammattitaitoa kehittävän koulutuksen kautta tai luomalla harjoituksia, joiden ensisijainen tavoite on sotilaan eettisen toimintakyvyn kehittäminen. Suoraan eettistä toimintakykyä parantavista harjoituksista case-tyyppiset harjoitukset on todettu tarkoituksenmukaisiksi. (Anttila ym. 2007, 109-111, Mikkonen 2008, 103)

Johtaja pystyy kehittämään alaistensa eettistä toimintakykyä paitsi muodollisella koulutuksella myös jokapäiväisellä palvelukseen liittyvällä vuorovaikutuksella. Johtajan esimerkillä on suuri vaikutus alaisen toimintaan. Oppimismenetelminä voidaan myös käyttää keskustelevaa ohjausta ja vertaisten välistä keskustelua. Keskeistä on, että johtaja kykenee omalla käytöksellään luomaan eettisesti kestävästä ilmapiiristä omassa yksikössään. (Anttila ym. 2007, 109-111)

On myös todettu, että johtajan ammattitaito niin johtamisen kuin yleisesti tehtävän suorittamisen kannalta tukee eettistä toimintakykyä. Johtajan ammatillinen kokemus parantaa huomattavasti päätöksentekokykyä ja sitä kautta myös eettistä toimintakykyä. Kokemus auttaa johtajaa

hallitsemaan epäselviä tai yllätyksellisiä tilanteita, jotka ovat tyypillisiä kriisinhallinnan toimintaympäristölle. (Mikkonen 2008, 82)

Johtaja voi tukea alaisiaan eettisen toimintakyvyn kannalta myös tehtävätaktiikan avulla. Tehtävätaktiikassa johtaja asettaa alaiselleen tavoitteen ja toteuttamisen suuntaviivat kehyksen sekä tarjoaa tarvittavat resurssit tehtävän toteuttamiselle. Alainen tekee omaan tehtäväänsä liittyvän suunnittelun, päätöksenteon ja toteutuksen itsenäisesti, mikä lisää alaisen tunnetta vastuullisuudesta. Etiikan kannalta olennaista on, että yksittäinen sotilas tuntee eettiset periaatteet, ohjaavat normit sekä joukon yhteiset arvot, joita tavoitellaan sekä eettiset toimintaohjeet. Silloin johtaja voi lisätä alaisensa autonomisuutta ja sitä kautta vastuunottokykyä. (Mikkonen 2008, 100-101)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa tarkastelin nykyaikaista, vaativaa kriisinhallintaa eettisestä näkökulmasta. Voidaan todeta, että alussa esittämäni oletus siitä, että vaatimukset sotilasjohtajan eettiselle johtamiselle ja toimintakyvylle ovat muuttuneet kriisinhallinnan luonteen muututtua tällä vuosituhannella, on saanut tutkimani aineiston perusteella vahvistuksen. Kriisinhallinnan toimintaympäristö muistuttaa monella tapaa epäsymmetrisen sodan toimintaympäristöä, ja kuten edellä todettiin, sodan ja kriisinhallinnan välinen rajanveto on tullut yhä vaikeammaksi. Toisaalta samalla kun kriisinhallintaoperaatiot näyttävät saavan sotaa muistuttavia elementtejä, on kriisinhallitsijoiden tehtäväkenttä laajentunut käsittämään sellaista toimintaa, jota ei ole perinteisesti kuuluvan ensisijaisesti sotilaallisiin tehtäviin.

Tämä asettaa kriisinhallintaan osallistuville sotilasjohtajille haasteita monella eri tasolla. Ensinnäkin sotilasjohtajan ammattitaidon on oltava entistä parempi, jotta hän kykenee tekemään eettisesti kestäviä ratkaisuja monimutkaisissa tilanteissa. Eettinen päätöksenteko näyttäisi kytkeytyvän hyvin voimakkaasti käytännön ja tämän kautta ammatillisen osaamisen ympärille. On todettu, että suomalaisilla sotilailla on vahvuuksinaan hyvät lähtökohdat eettiselle toiminnalle: arvot ja asenteet ovat yleensä terveet ja sivistystaso suhteellisen korkea. Näin ollen eettiset haasteet ilmenevätkin pitkälti vaikeissa tilanteissa, joita leimaa nopeus, yllätyksellisyys ja epävarmuus, jolloin nopeasti tehty ratkaisu voi myöhemmin näyttäytyä eettisesti väärältä.

Toiseksi sotilasjohtajan identiteetti joutuu kriisinhallinnan monitahoisessa toimintaympäristössä ristiriitaisten paineiden alaisiksi – sotilasjohtajalla on oltava täydellinen käsitys operaat-ion tavoitteista, normeista ja toimintatavoista, ja hänen on kehitettävä omaa arvomaailmaansa niiden mukaisesti. Lisäksi johtaja on osaltaan vastuussa myös alaistensa eettisestä toimintakyvystä ja sen kehittämistä, vaikka perimmäinen vastuu on aina yksilöllä itsellään. Johtajan on kyettävä tukemaan alaistensa eettistä toimintakykyä kouluttamalla, hyvällä vuorovaikutuksella tai muin keinoin.

Näyttää siltä, että eettisen päätöksenteon kannalta suurimmat haasteet kohdistuvat kriisinhallinnan toimintaympäristössä suorittavalle portaalle, toisin sanoen ryhmä- ja joukkuetasan johtajille. Myös yksittäisten sotilaiden eettisellä toimintakyvyllä on kriisinhallinnan toimintaympäristössä entistä suurempi merkitys. Tämä on syytä ottaa huomioon myös kriisinhallintatehtävään valmentavassa koulutuksessa.

Kuten jo johdannossa totesin, on kriisinhallintaa tutkittu eettisestä näkökulmasta suomessa vasta vähän. Suurin osa aineistostani käsittelee kriisinhallinnan etiikka hyvin teoreettisella tasolla, mikä näkyy myös omassa tutkimuksessani. Näenkin hyvänä jatkotutkimuksen aiheena tarkemman ja perinpohjaisemman ruohonjuuritason eettisiä ongelmatilanteita ja niissä tehtyjä ratkaisuja tarkastelevan tutkimuksen, joka toisi voimakkaammin esille yksittäistapauksia eikä yleisiä teorioita. Tällainen case-tyyppinen tutkimus olisi erittäin hyödyllinen myös kriisinhallintatehtäviin valmistautuvien sotilaiden eettisen toimintakyvyn kehittämisen kannalta. Havaintojen pohjalta saattaisi olla mahdollista kehittää systemaattisesti kriisinhallintaan liittyvää eettisen johtamisen koulutusta ja tukea kriisinhallintatehtävissä toimivien sotilaiden eettistä toimintakykyä.

Tässä tutkimuksessa käsittelemme sotilasjohtajia yleisesti, enkä eritellyt esimerkiksi reservin upseereiden ja Puolustusvoimien vakituisen henkilökunnan ammattietiikkaa. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisikin tarkastella eritaustaisten sotilasjohtajien erilaisten arvopohjien vaikutuksia eettiseen toimintakykyyn ja päätöksentekoon kriisinhallintaoperaatioissa.

LÄHTEET

Anttila, U. 2012. Enhancing human security through crisis management – opportunities and challenges for learning. Helsinki. National Defence University.

Anttila, U. Kylä-Harakka, J. Leskinen, J. Mikkonen, R. & Toiskallio J. 2007. Officership 2025 and changes in military crisis management from the action competence perspective. Teoksessa Laaksonen M. (toim.) The Future of Military Leadership and Management. Helsinki. National Defence University.

Bradley, P. J. 2009. Why People Make the Wrong Choices – The Psychology of Ethical Failure. Teoksessa van Baarda A. & Verweij D. E. M. (toim.) The Moral Dimension of Asymmetrical Warfare. Counter-terrorism, Democratic Values and Military Ethics. Boston.

Cooper, H. M. 1984. The Integrative Research Review. A Systematic Approach. London.

Franke, V. C. 2003 The social identity of the peacekeeping. Teoksessa Thomas W. B. & Adler A. B. (toim.) The psychology of the Peacekeeper. Lessons from the field. Westport.

Hytönen, H. 2012 Työkulttuurin muutos sotilaallisen kriisinhallinnan toimintaympäristössä. Helsinki. MPKK.

Juuti, P. 2009 Organisaatiokäyttäytyminen. Teoksessa Kiuru J. (toim.) Johdatus johtamiseen. Ajatuksia Johtamisen perusteet –opintojaksosta ja rakennusaineita tulevaan. Helsinki. MPKK

Koskinen, L. 1995. Mikä on oikein? Etiikan käsikirja. Juva. WSOY.

Malkki, J. 2008. Uudet sodat. Teoksessa Raitasalo J. & Sipilä J. (toim.) Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen. Helsinki. MPKK.

Micewski, E. 2004. Responsibilities of the Future Soldier and Military Leader – Military Ethics Today. Teoksessa Toiskallio J. (toim.) Identity, Ethics and Soldiership. Helsinki. National Defence University.

- Mikkonen, R. 2008. Sotilaan eettinen toimintakyky ja päätöksenteko. Teoreettinen mallinnus ja empiirinen tutkimus kriisinhallintaympäristössä. Helsinki. MPKK.
- Norgaard, K. & Holsting, V. S. 2006 International Operations in Focus. Korsor. Royal Danish Defence College.
- Pursiainen, T. 2002. Ammattien etiikka. Teoksessa Sarras, R. (toim.) Etiikka koulun arjessa. OAJ ja Otava. Keuruu.
- Pyykkönen, J. 2008. Sotilaallisen kriisinhallinnan kuvan muutos. Teoksessa Raitasalo J. & Sipilä J. (toim.) Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen. Helsinki. MPKK.
- Raitasalo, J. 2008. Bellum Americanum – globaali sota terrorismia vastaan. Teoksessa Raitasalo J. & Sipilä J. (toim.) Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen. Helsinki. MPKK.
- Raitasalo, J. & Sipilä, J. 2004 Sodan määrittelystä – käsitykset sodasta sodankäynnin taustalla. Helsinki. MPKK.
- Smith, R. 2005/2006 The Utility of Force: The Art of War in the Modern World. London. Penguin Books.
- Toiskallio, J. 2009. Ethics in the Core of Officer Education: Some Philosophical Aspects for Curriculum Transformation. Teoksessa van Baarda A. & Verweij D. E. M. (toim.) The Moral Dimension of Asymmetrical Warfare. Counter-terrorism, Democratic Values and Military Ethics. Boston.
- Toiskallio, J. 2009. Toimintakyky sotilaspedagogiikan käsitteenä. Teoksessa Toiskallio J. & Mäkinen J. (toim.) Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Helsinki. MPKK
- Toiskallio, J. 1998. Kohti sotilaan toimintakyvyn teoriaa. Teoksessa Toiskallio J. (toim.) Toimintakyky sotilaspedagogiikassa. Vaasa. MPKK

